

יחידת הוראה: שיר המעלות, תהילים מזמור קכ"ו

כתבה: ד"ר סמדר פלק-פרץ

תהילים פרק קכו

א שִׁיר, הַמַּעֲלוֹת:

בְּשׁוֹב יְהוָה, אֶת-שִׁיבַת צִיּוֹן-- הָיִינוּ, כְּחֻלְמִים.

ב אֲזַי מָלֵא שְׂחֹק, פִּינוּ-- וּלְשׁוֹנֵנוּ רָנָה:

אֲזַי, יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם-- הֲגִדִיל יְהוָה, לַעֲשׂוֹת עִם-אֱלֹהִים.

ג הֲגִדִיל יְהוָה, לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ-- הָיִינוּ שְׂמֵחִים.

ד נִשְׁבַּח יְהוָה, אֶת-שַׁבּוֹתֵנוּ (שְׁבִיתֵנוּ)-- כַּאֲפִיקִים בְּנֶגֶב.

ה הִזְרַעִים בְּדַמְעָה-- בְּרָנָה יִקְצְרוּ.

ו הַלֹּדֶף יִלָּד, וּבָכָה-- נִשְׂאָ מִשָּׁף-הַזָּרַע:

בֹּא-יָבֹא בְּרָנָה-- נִשְׂאָ, אֶלְמָתֵיו.

מבנה היחידה:

עמוד	נושא
1	זיקה למטרות בחינוך הלשוני-הישג 7
2-3	הקדמה למבנה היחידה
2-3	רקע לספר תהילים
3	המזמור בהקשר לטיפוח זהות ציונית-דתית
3-4	רקע למזמור קכ"ו
4	מבנה המזמור
4-6	תוכן המזמור והתייחסות לאמצעים אמנותיים מרכזיים
7-11	הצעות להוראה
11-14	העשרה

זיקה למטרות בחינוך הלשוני-הישג 7

מזמור תהילים קל"ו הינו קטע מן המקורות, המשולב ברשימת יצירות הליבה, במסגרת **תוכנית הלימודים לחינוך הלשוני: שפה ספרות ותרבות**, אשר מיועדת לתלמידי כיתות ה' ו' בבתי הספר החילוניים והדתיים. תוכנית לימודים זו מתייחסת, בין השאר, "לעיסוק בטקסטים מהמקורות היהודיים כחלק מהחינוך הלשוני בעברית, תוך הדגשת ייחודם הלשוני של הטקסטים ותרומתם להכרת הרבדים ההיסטוריים והתרבותיים של השפה"¹.

עד סוף כיתה ו' נדרשים התלמידים להגיע למספר הישגים בתחום לימוד יצירות מן המקורות, ולהלן חלקם, המובא מתוך הישג 7, אתר משרד החינוך, תוכנית הלימודים באגף שפות עברית בחינוך הקדם יסודי והיסודי:

"הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים, העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מן המורשת היהודית, שליטה במטבעות, ניבים וביטויים מהמקורות, מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה, זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות, זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות, [המאפיינות טקסטים אלה], זיהוי הדרכים הייחודיות בהן הטקסטים מהמקורות השונים מתייחסים לדמויות, לאירועים, ולנושאים..." (שם, שם).

יחידת הוראה זו מבקשת לתת מענה להיבטים אלה ולהיבטים נוספים המקיימים זיקה משמעותית למרכיבי הישג 7 המפורטים מעלה.

הקדמה למבנה היחידה

יחידת ההוראה כוללת מגוון מהלכי הוראה, אשר מתוכם על המורה לבחור מספר מהלכים ספציפיים, על פי רמת קהל היעד. על המורה להפעיל שיקול דעת מושכל בבחירת מהלכי הוראה ו/או היבטים מתוך החומר להעשרה, על מנת שלא להגיע למצב של 'תפסת מרובה לא תפסת'.

ספר תהילים:

ספר תהילים פותח את חטיבת הכתובים בתנ"ך. הספר כולל 150 מזמורים, המחולקים לחמישה קבצים. הספר נקרא בשם זה כי במזמורים מופיעים דברי שבח ותהילה ל-ה'. היחידה הבודדת נקראת בספר תהילים "מזמור" (ולא "פרק").

כתיבת המזמורים בספר תהילים מיוחסת ל**דוד המלך**. בתלמוד הבבלי, מסכת בבא-בתרא דף יד, נאמר שאת ספר תהלים חבר דוד ע"י עשרה זקנים.

¹ ראו: אתר משרד החינוך, אגף שפות-עברית בחינוך הקדם יסודי והיסודי. תוכנית הלימודים, הישג 7, קישור מקוון: http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Chinuch_Leshoni/TochnitLimudim/hesegim/heseg7.htm אוחר בתאריך: 1.3.2016.

במזמורי תהילים מופיעים רעיונות יסוד מן התנ"ך ומן המסורת היהודית, כגון: תקומת הצדיק ועונש לרשע, גורל האדם והחברה, גדלות הקב"ה לעומת אפסות האדם, הבחירה בעם ישראל ובדוד וכו'.

מזמורי תהילים רבים מתארים בקשות, תחינות ותפילות לישועת הפרט במצוקה, אולם, ישנם מספר מזמורים, המתארים בקשה לישועה וגאולה קולקטיבית; כזה הוא אף מזמור קכ"ו.

המזמור מתחיל בצירוף המילולי: "שיר המעלות": צירוף זה הוא שם כולל לקובץ של חמישה-עשר מזמורי בספר תהילים, החל מפרק ק"כ עד לפרק קל"ד. קיים מכנה משותף למזמורים אלה הן מבחינה תוכנית והן ביחס להיבטים צורניים-אמנותיים. מבחינה תוכנית: ברבים ממזמורים אלה בולטת ההתייחסות אל נושא כיסופי ציון, ירושלים, בית המקדש, העבודה בבית המקדש. כמו"כ בולט נושא השגחת הקב"ה על עם ישראל. ההנחה המקובלת למקור המונח "שירי המעלות" היא כי מדובר במזמורים שהיו שרים הלויים על חמש עשרה המדרגות בבית המקדש. מבחינה אמנותית: קיימים במזמורים אלה אמצעים אמנותיים מעצבים חוזרים במזמורים, כגון: חזרה, הנגדה, תקבולות נרדפות ותקבולות כיאסטיות, לשון נופל על לשון, דימוי ועוד.

המזמור בהקשר לטיפוח זהות ציונית-דתית

- א) הקשרה לנושא כיסופי ציון, החובר לנושא זהות ציונית דתית.
- ב) אופי ההתייחסות לחלומה של אומה כחלומה של הפרט וחלומה של הרבים.
- ג) היכרות התלמידים עם המזמור, המושר בסיום הסעודות, ביום טוב ובשבתות, טרם ברכת המזון.
- ד) מעמדו הרווח של המזמור בחברה ובתרבות הישראלית: בימי ראשית המדינה, מזמור זה הוצע אף כמועמד להמנון הלאומי.

רקע למזמור קכ"ו:

מזמור קכ"ו מתאר את **שיבת ציון**-השיבה מגלות בבל, אשר התרחשה מאות שנים לאחר ימי דוד. תהליך זה התרחש בעקבות הצהרת כורש, מלך פרס, החל בשנת 538 לספירה.

המונח "**שיבת ציון**" נטבע לראשונה, ככל הנראה, לאחר חורבן הבית הראשון והוא מופיע בברור במזמור קכ"ו: "שיר המעלות בשוב ה' את **שיבת ציון** היינו כחלמים".

להרחבה ביחס לשיבת ציון קראו בלקסיקון לתרבות ישראל, ערך "שיבת ציון":
<http://lexicon.cet.ac.il/wf/wfTerm.aspx?id=503>

במאה ה-19 חודש מונח "שיבת ציון" בהגות הציונית, והוגיה קראו לעליית היהודים מארצות פזוריהם לארץ ישראל, בשם "**שיבת ציון המודרנית**" (ראו שיקולי הוראה ביחס למהלכי הוראה המוצעים ביחידה וכן העשרה למורה).

בהתאם לזאת, ניתן לסווג את מזמור קכ"ו **כמזמור ציון**. מזמורי ציון מכילים לרוב ביטויים לכיסופי ציון, תוך הבעת משאלה לשיבת ציון ולגאולת ישראל השלימה. נושאו המרכזי של המזמור הוא **ההודיה מלאת הגיל על שיבת ציון**, שיבת עם ישראל מן הגלות לארץ-ישראל, ותפילה ביחס לגאולה העתידית השלמה. חלק חשוב משיקולי הוראת המזמור יתייחסו אף להסברי תכנים ומושגים. **לשון המזמור אינה לשון היום-יום ועל כן חשוב מאוד כי תהא זו נהירה וברורה לתלמידים.**

כיסופי שיבת ציון המתוארים במזמור זה מהווים חלום כללי, מחד, ומאידך, שאיפה ייחודית אף לכל פרט ופרט בישראל. תוך הדגשת נקודת המבט של ישראל מול הגויים, מימדי זמן שונים: הווה מול עתיד ומציאות מול דמיון.

מומלץ להתמקד במושג החלום, המתקשר למוטיב החלום במזמור. החלום עשוי לתפקד כחזונה של אומה, ואף ביטוי לשאיפותיו הכמוסות של הפרט.

מבנה המזמור:

ניתן חלק את המזמור לשתי חטיבות מרכזיות:

א. **פסוקים א'-ג':** פסוקים אלה מתארים שמחה גדולה המלווה את שיבת ציון וחזרת העם לארצו. שמחה זאת מובעת באמצעות פעלים ושמות פעולה רבים ומגוונים, המציינים התפעמות וגיל: "שחוק", "רינה" (פס' ב'), שמחים" (פס' ג') (כאשר שם הפעולה "רינה" חוזר על עצמו פעמיים נוספות (פסוקים ה', ז') בחטיבת הפסוקים השנייה, וסה"כ שלוש פעמים במהלך המזמור).

ב. **פסוקים ד'-ו':** פסוקים אלה מביעים את הכמיהה והכיסופים לשיבת ציון העתידית, באמצעות סדרת דימויים בעלי מכנה משותף, המתקשר לתופעות טבע; במהלך המזמור נוצרת הקבלה בין תופעות טבע אלה לבין התרחשויות בעלות צביון אנושי-לאומי מהותם של דימויים אלה תוסבר בהמשך. לעומת ביטויי השמחה המופיעים בחלקו הראשון של המזמור, בחלקו השני מופיעים ביטויים, המביעים עצב, כגון: "הזרעים בְּדַמְעָה" ו- "הַלֹּךְ יֵלֵךְ, וְכָכָה" (פס' ה-ו). ביטויים אלה מציינים את מצוקת הגלות.

תוכן המזמור ואמצעים אמנותיים מרכזיים

חטיבת הפסוקים הראשונה: א'-ג'

פסוק א': "שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים"

הפסוק מציג את נושא **שיבת ציון** ואת המעמד התודעתי בו מצויים השבים לציון: תחושת החלום. ניתן לפרש, כאמור, את המזמור כיצירה אשר נכתבה ברוח הנבואה, האוצרת בחובה וחזון/חלום תודעתי, המואצל מכוחה של רוח הקודש.

המילה "**כחולמים**", משמשת במזמור קכ"ו **כדימוי מרכזי**. דימוי הוא הקבלה הנערכת בין שני תחומי משמעות באמצעות שימוש בכ' הדמיון. במסגרת דימוי זו נערכת השוואה בין מצבם המציאותי, הקודר של הגולים מציון, אשר בעת שיבת ציון מוקבלים לחולמים. אדם הנתון במצב של חלום, מתנתק מן המציאות הריאלית ועובר למצב של מציאות אחרת, במקרה זה, בעלת מטען חיובי-גאולי.

את חלום שיבת ציון הבא לידי ביטוי במזמור תהילים זה ניתן לקשר לחלומות נוספים של אישים שונים במהלך ההיסטוריה, אשר כיסופי ציון הניעו את הווייתם בחייהם וביצירתם, דוגמאות לכך ניתן למצוא בכתביהם של **ריה"ל-ר' יהודה הלוי (1075-1141)**, **בנימין זאב תיאודור הרצל (1860-1904)** ועוד. (ראו הצעות להוראה וכן העשרה למורה).

פסוק ב': אז ימלא שחוק פינו

ולשונו רינה

אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה"

ההתרגשות העתידיית עם מימוש שיבת ציון מובעת באמצעות שימוש **בפעלים המציינים שמחה**, הסדורים במסגרת **תקבולת נרדפת כיאסטית**. באמצעות שימוש באלמנט צורני מעצב זה מתקיים כפל רעיון במילים שונות, הסדור בסדר הפוך בשני חלקי המשפט. ראו הדגמה מעלה.

תחילת הפסוק מציגה את מצבם הרגשי של השבים באופן הייחודי להווייתם כקבוצה, שהיא כמקשה אחת, כסובייקט לאומי אחד.

המשך הפסוק מציג את האופן בו מתייחסות אומות אחרות לקבוצת שבי ציון ולישועתם. כאשר מתוארת תהילת ה', מנקודת מבטם של אומות העולם, הרי שתחושת הגאולה אף מתגברת בקרב הדוברים בשר.

פסוק ג': "הגדיל ה' לעשות עימנו היינו שמחים"

תחילת פסוק ג' מהווה המשך ישיר לסיום פסוק ב': תהילות ה', ביחס לשיבת ציון, בפי הגויים, המובעות בגוף שלישי: "עם אלה", חוזרות ומהדהדות פנימה בתפילות עם ישראל ובמזמוריו, בגוף ראשון:

הגדיל ה' לעשות עם אלה (פס' ב')
הגדיל ה' לעשות עימנו"

הראייה המקבילה בין שתי נקודות הראות במזמור: ראיית הגויים את גאולת ישראל וראיית ישראל את גאולתם הם, באה לידי שימוש במילים: "אלה"- "עימנו".

גאולת ישראל מתעצמת כאשר הדבר מוצג מתוך השקפת אומות העולם, ובאופן זה ניטעים הדברים בהדר ובגאון בלב האומה.

חטיבת הפסוקים השנייה:

פסוק ד': שובה ה' את שיבתנו כאפיקים בנגב"- בעוד פסוק ג' מתאר את המעבר מן הדימוי למציאות, הרי שפסוק ד' נפתח בקריאה המזכירה לנו, הקוראים, כי עדיין לא התממשה מציאות זו עבור הדוברים-השרים, שכן הוא נפתח בקריאה לתשועת ה' ולמימושה של שיבת ציון וקיימת במהלכו החזרה מן המציאות, מן הרובד הריאלי, לרובד המדמה: "**כאפיקים בנגב**". האפיקים הם נחלי מים המצטיירים במזמור כמרויים את אדמת הנגב היבשה. באופן זה: מוקבלת הגאולה כתופעה אשר תרווה את נפשו המעונה של עם ישראל.

פסוק ה' – הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע

בוא יבוא ברינה נושא אלומותיו"

אם הפסוק הקודם פנה אל דימוי, אשר הקביל את הדוברים-השרים לאדמה חרבה, המייחלת לזרימה שוצפת של מים, הרי שבפסוק ה' עובר הדימוי לרובד האנושי, אך עדיין נותר בתחום הטבע, תוך מיקוד בעבודת האדמה, בחקלאות.

דימוי זה סדור בתבנית מעצבת של **תקבולת ניגודית**: הכוללת הנגדת הרעיון בחלקו הראשון של הפסוק עם חלקו השני: בעוד בתחילת הפסוק מתוארת תמונה של איכר נוגה ודומע, האוחז בידו את "משך הזרע" ומוסיף במלאכתו, הרי שחציו השני של הפסוק מתאר שיבה, מלאת שמחה, של איכר, הזוכה לקצור את הפירות המיוחלים: אלומות התבואה.

משך הזרע/פירוש: על פי **אבן-עזרא** 'משך הזרע' הוא הכלי שיש בו זרעים ומשתמשים בו לצורך זריעה. **מצודת דוד** פירש את "משך הזרע" כסוג של פעולה במהלכה מושכים את הזרע ומוליכים אותו אל השדה.

הצעות להוראה

מומלץ להקדיש לפחות שני שיעורים להוראת המזמור. חשוב לציין כי על המורה להפעיל שיקולים אינדיבידואליים ביחס לאוכלוסיית הלומדים ולבחור את הפעילויות המתאימות להוראת היצירה, בהתאם לרמת הכיתה.

שיקולי הוראה	מהלכי הוראה ופעילויות אפשריות
<p>הרציונאל לפעילויות טרום הקריאה נובע מתוך המגמה לקירוב התלמידים ליצירה: מעבר מן הפרטי-לכללי ובחזרה אל הפרט, הנגשת תקופה קודמה לתקופה עדכנית, תוך קישורה לתופעות רלוונטיות במציאות ההיסטורית המודרנית של תולדות עם ישראל. לשם קירוב התלמידים ליצירה, נתמקד בנושא החלום כפתח הכניסה ללימוד מזמור תהילים קכ"ו.</p> <p>הרציונל במהלכי ההוראה המצורפים בזאת הוא מעבר מן החלום האישי, איתו מזדהים הילדים, לחלום קבוצתי.</p>	<p>פעילויות טרום-קריאה: <u>מיקוד בנושא החלום:</u> *מסבירים לתלמידים כי הם עומדים ללמוד קטע מוכר מן המקורות המתקשר לנושא החלום. מציינים את המנהג לשיר את המזמור לאחר הסעודה וטרם ברכת המזון ביום טוב ובשבת ואת היות המזמור בעל חשיבות מיוחדת, כיוון שדובר בעבר כי יהיה המנון מדינת ישראל.</p> <p>כותבים על הלוח את המילה חלום, ומבקשים מהתלמידים לשתף אסוציאציות ביחס למושג זה.</p> <p>*מבקשים מן התלמידים לכתוב על דף נפרד חלומות פרטיים שלהם ומסבירים כי חלומות עשויים להיות משאלות לב כמוסות, שאין ברצוננו לחלוק עם אחרים ולעיתים אנו מעוניינים לחלוקם עם הסביבה.</p> <p>מאפשרים לתלמידים לשתף את חבריהם לכיתה בחלומותיהם ומכבדים אלו את אלו שאינם מעוניינים בכך.</p>

	<p>את הפתקים שכתבו הילדים מקפלים ושומרים לסוף היחידה.</p> <p>*מחלומו של הפרט לחלומו של הכלל וחזון האומה: המורה תציין כי קיימים חלומות אישיים וחלומות המשותפים לקבוצות שלמות, לעם ולאומה.</p> <p>מעודדים את הילדים להשמיע רעיונות בקשר לסוגי חלומות אשר חולקים יהודים רבים בארץ ובעולם כיום ובתקופות קודמות לקום המדינה, למשל.</p> <p>(ראו הרחבה בסעיף העשרה למורה).</p>
<p>התייחסות לקשת הרגשות/תחושת העולה מן השיר כצעד ראשוני להבנתו.</p>	<p>הכרות עם המזמור והתוודעות לנושא מרכזי ולקשת הרגשות העולים במהלך הקריאה הראשונית:</p> <p>מחלקים לתלמידים דף מצולם ובו מילות המזמור. המורה תקרא את המזמור בקריאה מוטעמת.</p> <p>דנים בנושא המרכזי במזמור – שיבת ציון ומדגישים את התרגשות גדולה, המאפיינת קבוצת דוברים השרה כאיש אחד. מבקשים מהתלמידים לסמן את המילים המציינות רגשות בשיר: בצבע אחד ביטויים המציינים שמחה ובצבע אחר ביטויים המציינים עצב.</p> <p><u>שאלות:</u></p> <p>אלו רגשות מצפים אותנו כאשר אנו קוראים את השיר, בהמשך לתיאור הרגשות המופיע בו?</p> <p>מסיקים כי ביטויי השמחה רבים על ביטויי העצב והתוגה במזמור.</p>
<p>חשיפה מודרכת ללחני המזמור השונים: ראציונל:</p> <p>א. המוסיקה כאמצעי מתווך לחיבור עם הרגשות.</p> <p>ב. מעבר מן המוכר ללא מוכר': המוסיקה כאמצעי מתווך מוכר המשמש כחוליית מעבר בין היסודות המוכרים ביחס למזמור לאלה הפחות מוכרים.</p>	<p><u>מוסיקה ולחן כגורמים המחברים לרגשות-</u></p> <p>מסבירים כי המוסיקה היא דרך להתחבר לרגשות המתעוררים בקרבנו.</p> <p>לקראת ההאזנה ללחנים שונים של המזמור מבקשים מהתלמידים לשיים את הרגש שמתעורר בהם במהלך ההאזנה:</p> <p>1. לחן של פנחס מינקובסקי (הוקלט לראשונה ע"י יוסל"ה רוזנבלט) ביצוע חנן יובל, מצ"ב קישור מקוון: https://www.youtube.com/watch?v=yN2ebtaC6Fs</p> <p>הלחן מדגיש את ההתרגשות, ההוד וההדר אשר במעמד שיבת ציון.</p> <p>2. לחן וביצוע של אהרון רזאל: https://www.youtube.com/watch?v=ZiY1BMOSOCe</p>

	<p>לחן זה מדגיש התרגשות מסוג אחר, שעיקרה השמחה והגיל שמעורר המזמור.</p> <p>3. מנגינת המנון "התקווה", מבוצע ע"י יוס'ה רזנבלט ומקהלת הלויים:</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=RpeQfydERQc</p> <p>- "מנגינת התקווה" בבית כנסת בתפילה חגיגית ליום העצמאות</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=4uYfMHZN-zM</p> <p>לחן זה מדגיש את ההוד וההדר, והנימה ההימנונית שבמזמור.</p>
<p>התייחסות לחטיבות השונות במזמור, תוך חשיפת מבנהו.</p>	<p>מבנה המזמור:</p> <p>(א) מבקשים מהתלמידים לזהות את חלקי המזמור. (ב) נותנים כותרת לכל אחד משני חלקי המזמור (ג) מאתרים את סוג הקשר המתקיים בין שני חלקי המזמור.</p>
<p>מתיחת גשר להקשר ההיסטורי. תוך התייחסות לביטויי/מימדי הזמן במזמור, ולקושיה העולה מתוך התנודה ביניהם.</p>	<p>התייחסות לרקע ההיסטורי של המזמור תוך הדגשת מימדי הזמן במזמור:</p> <p>מזמינים את הילדים ל"מסע במנהרת הזמן", (ניתן להקרין סרטון קצר עם אפקטים מיוחדים):</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=qOuXPumL3l8</p> <p>(פתיח לסדרה "מנהרת הזמן"/חינוכית, ערוץ 1)</p> <p>מספרים לתלמידים על התקופה ההיסטורית המאפיינת את המובע במזמור (ראו הקדמה ליחידת הוראה זו)</p> <p>מבקשים מהתלמידים לסמן ביטויי זמן במזמור, ומציגים את התנודה בין מימדי הזמן השונים: עבר-הווה עתיד ומרחיבים את משמעותה.</p>
<p>הסבר תכני המזמור, התייחסות למושגים העולים במהלכו.</p>	<p>הסבר פסוקי המזמור: מתייחסים לכל פסוק בנפרד, תוך הסבר תוכן הפסוקים ומושגים העולים במהלכם, כגון: "שיר המעלות", "שיבת ציון" (נא להיעזר בחלקי הפתיח ליחידה ובעיקר בהסבר תוכן היצירה).</p> <p>יש להימנע מערבוב מידע ביחס לאמצעים אמנותיים, במהלך הוראת תוכן המזמור, ותתייחס, בהקפדה לתוכן בלבד, למעט התייחסות לדימוי (המתקשר ליסוד החלום).</p>
<p>התמקדות בדימוי כאמצעי אמנותי מרכזי במזמור (ניתן להרחיב ביחס לצירי לשון נוספים המופיעים במזמור, בהתאם לרמת הכיתה</p>	<p>התמקדות ב"דימוי" כאלמנט פיגורטיבי בהוראת היצירה:</p> <p>מסבירים כי לשון השירה היא ייחודית וכוללת צירי לשון, כלומר: אמצעים אמנותיים בהם משתמש המשורר כדי לצייר תמונה</p>

<p>ולשיקול דעת המורה-ראו העשרה למורה).</p>	<p>מוחשית במפני הקורא, באמצעות המילים. מגדירים את מונח הדימוי כציור לשוני, ומסבירים את מהותו: תיאור מושג מתחום משמעות אחד באמצעות הקבלה/השוואה/העתקה של תכונות מתחום משמעות אחר, תוך שימוש בכ' הדמיון (כ... , כמו, כאילו ועוד) מבקשים מהתלמידים לסמן את הדימויים בשיר: "כחולמים", "כאפיקים בנגב". וכותבים על הלוח, את שני חלקי הדימוי, שני שדות המשמעות הנכללים בכל דימוי: המדמה והמדומה.</p>
<p>המחזת שיבת ציון תוביל לידי המחשת הנלמד, תוך יצירת גשר רגשי בין העבר להווה, בין חלומות היחיד לחלום וחזון האומה.</p>	<p>סיכום וסיכום באמצעות הפעלה ממחישה: המחזה של 'שיבת ציון' במסגרת כיתתית. המורה תכין מבעוד מועד יריעת קרטון גדולה עליה תצייר את הכותל המערבי, תוך חריצה מראש של פתחים שיהוו פינות להכנסת פתקי החלומות של הילדים, אשר הוכנו בתחילת הוראת היחידה כפעילות ראשונית. מביאים לכיתה אביזרים להמחשה וליצירת תלבושות של שבי ציון: שקיות זבל ליצירת גלימות, מפות חד פעמיות לבנות ליצירת כיסויי ראש סרטים לקשירת כיסויי הראש, מקלות מטאטא לקשירת צקלוני הצידה לדרך וכו'. יוצרים בכיתה נתיב לשיירה של ילדים, העושה דרכה מבבל לארץ ישראל ועד לכותל. טרם היציאה לדרך, מסבירים לילדים כי כעת הם עוברים במנהרת הזמן והופכים לבני ישראל השבים לארצם לאחר שנות גלות ממושכות. משמיעים הלחן של רוזנבלט למזמור בביצועו של חנן יובל. ומשחזרים את המסע והדרך, עד שמגיעים לכותל, ווטומנים את פתקי החלומות בין חריציו. מדגישים כי בעצם פעולה זו מתאחדים חלומות היחיד עם חלומה של אומה. סיכום: מה ישתנה בתפיסתנו עתה, כנשיר שוב את המזמור?</p>

*****

העשרה למורה:

רקע למזמור/קווים לדמות המלך דוד:

דוד בן ישי מלך על ישראל לאחר תקופת מלכות שאול ואיש בושתי. דמותו של דוד הינה ייחודית במורכבותה, שכן הוא מתואר כגיבור-חיל ואיש-מלחמה, אשר לא נבחר, מחד, לבנות את בית המקדש, בשל שפיכות הדמים הרבה, במהלכה היה מעורב במסגרת מלחמות ישראל. מאידך, נקשרה דמותו עם אמנות ואסתטיקה; דוד מכונה במקרא "נְעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב', פרק כ"ג, א'), וכאמור, מזוהה כמשורר המחונן, אשר זכה כי תשרה עליו רוח הנבואה ואשר אחראי על כתיבת מרבית מזמורי ספר תהלים.

קיימות פרשנויות שונות בנושא, להלן פרשנותו של **ראב"ע** בנדון, המקובלת על מפרשים רבים:

ראב"ע בהקדמתו לספר תהלים, מביא מחלוקת קדומה בשאלה האם ספר תהלים נחתם בימי דוד, או מאוחר יותר. ראב"ע עצמו מכריע כפשטות דברי חז"ל, שהספר נחתם בימי דוד. לשיטתו יש לומר, כי מזמורים שעוסקים בתקופה מאוחרת נכתבו עוד בימי דוד, **בנבואה או ברוח הקודש**.

באפשרות הסבר זה ליישב אף עירוב תיאורי הזמן בהם נוקט המזמור: מפס' ד', משתמע כי הדובר נמצא בגלות, שכן שאיפותיו לגאולה מתוארות בלשון עתיד: "אז יאמרו", "אז ימלא", מאידך, קיימים במזמור ביטויים הנוקטים בלשון עבר: "הגדיל ה'", "היינו שמחים". אולם, אם נתייחס למזמור **כנובע מרוח הנבואה לעתיד**, הרי שקושיית עירוב הזמנים, כמו גם ייחוסו למלך דוד יתבהרו.

תוכן המזמור:

ביאורים לחטיבת הפסוקים הראשונה:

"היינו כחולמים" (פס' א')

א. תהה **ר' חנון לוי קרון** בספרו "אמרי חנוך", מדוע נבחר דווקא הפועל "חולמים" לדימוי המרכזי, המתאר את מצבם של השבים? הרב קרון מפרש קושיה זו בהציגו מקור **ממסכת ברכות נ"ה**: "אין מראין לו לאדם [בחלום] אלא מהרהורי ליבו" ובצפייה לביאת המשיח, יש לאנשים שונים בעם ישראל כוונות שונות: זה מצפה לענייני גשמיות, זה לרוחניות, ולכן נאמר: "היינו כחולמים", שכל אחד ייושע בדרכו שלו, בזה שיהרהר באופי שבו נחרט חלום השיבה לציון במחשבתו.

ב. בהמשך לדברי ר' חנוך לוי קרון, הוסיף **הרב אריה לוי** בפירושו על מסכת אבות: בחיים החומריים הרי שאף אם יש לאדם חזון אדיר, אפילו יהיו בידו כל המשאבים הכספיים להגשימו, הרי שהדברים מצריכים תהליך שאורך זמן. לעומת המציאות, טבעו של החלום שאדם רואה ברגעים ספורים התרחשויות, הנמשכות פרק זמן ממושך, **אין גבולות זמן ומרחב להגשמה בחלום**. אליבא דרב לוי, זו כוונתו של המלך דוד במזמור קכ"ו: בשעה שתתרחש שיבת ציון הנכספת, אז אותן ההתרחשויות, להן ציפו במשך דורות יתממשו ברגעים ספורים, וזו משמעות: "היינו כחולמים", כי: "ישועת ה' כהרף עין".

ביאורים לחטיבת פסוקים שנייה:

"הזרעים בדמעה-- בְּרִנָּה יִקְצְרוּ" (פס' ה).

על עניין הדמעות אמר **המהר"ש הלוי** שהדמעות שבוכה אדם בעולם הזה מניחן הקב"ה בבית גנזיו, שבהם עתיד להחיות מתים. לדעתו, משמעות זו ניתנת לקישור אף לעצם ההנגדה בין שני חלקי פסוק זה: **הצער שמצטער אדם ביגיעתו בעולם הזה, יש לו ערך לעתיד לבוא.**

"משך הזרע"- (פס' ו):

ובפסחים פ"ז מבארים חז"ל כי **הגלות הינה כפעולת הזריעה**. בהתאם לפירוש זה, הזריעה נחשבת כשלב חשוך, במהלכו מתבלה ונרקב הגרעין, טרם צמיחתו. בהמשך לזאת, אף הגלות היא כשלב הכנה לצמיחת העם בארצו. אך, בדומה לתהליך הזריעה, במידה וקורה שהזרע נשחק ומאבד את כוחותיו לגמרי, הרי שאין בכוחו לצמוח. סכנה זו עשויה להתקיים אף ביחס למצבו הרוחני של עם ישראל שבגלות. ביחס לזאת, פסוק זה מהווה כעין הבטחה שהכוחות הרוחניים שביהדות לא יתבטלו לעולם, אפילו בעיצומה של גלות ממושכת, הרי שאותם כוחות שהיו לישראל בהיכנסם לגלות, יישארו עימם, ומהם תצמח הגאולה.

מוטיב החלום כיסוד מרכזי בספרות ובמזמור

במסגרת ההתייחסות לחלום יש להבדיל בין מספר תופעות, ובכללן:

חלום אישי, חלום קבוצתי, המהווה חזון, חלום מתוך שינה עמוקה, חלום בהקיץ או הזיה.

החלום במזמור תהילים קכ"ו ניתן להתפרש בכמה מובנים: ניתן להתייחס אל הגלות כאל שינה מטפורית, תקופה שאין בה פעילות והתעוררות רוחנית, חזון השיבה, הפוקד במהלך שנת הגלות, מהווה **רוח הנושבת במפרשי** של עם שפוף ונרדף, הרועה בשדות זרים, או, אם ניצמד לדימויי המזמור: מים חיים המפכים בחרבה. בנוסף, ניתן להתייחס לחלום **כחזון** שהוא **חלומה בהקיץ** של קבוצה שלימה, המאוחדת בכיסופיה כאיש אחד. אדיר כהן (1996) מתייחס למושג ה'חלום בהקיץ' ומגדיר אותו כך:

"ניתן להגדיר חלום בהקיץ **כויזואליזציה של משאלה**. אנו עשויים לחלום בהקיץ על מה שלא נעז לעשות...או על משהו שאנו שואפים לעשות...החלומות בהקיץ הם צורה של הרהורים, מחשבות ותמונות דמיון..".

למעשה החלום, על צורתיו השונות הוא גילום ומימוש של משאלות, רצונות ורחשי-לב, אשר מהווים השלמה להיעדר במציאות העכשווית, הלא מסופקת. במציאותו של עם גולה מארצו, הרי שחלום השיבה הוא משאלת לב, המהווה השלמה נכספת למציאות הריחוק מן הארץ המובטחת.

התייחסות לנושא חלום כיסופי ציון והוראתו:

***פעילות אפשרית, לשיקול דעת המורה:** המורה תדביק על הלוח או תקרין במקרן את תמונתו של **בנימין זאב הרצל** ותבקש מהילדים לזהות **מי הוא האיש ומה חלומו**, לצד זאת, תקרין המורה את המשפט המזוהה עם הרצל: **"אם תרצו אין זו אגדה"**.

המורה תקשר את חלומו וחזונו של הרצל לחלומם של יהודים רבים במהלך הדורות ולמושג **כיסופי ציון**: התקווה והחלום היהודי במהלך היסטוריה רבת-שנים של גלות להתיישב בארץ המובטחת-ארץ ישראל.

התייחסות לאמצעים אמנותיים נוספים ביצירה ולדרכי הוראתם:

א. המטפורה: מסבירים כי בשירה קיימים דימויים המהווים הקבלות תוך שימוש בכ' הדמיון. בנוסף לזאת, קיימות הקבלות מורכבות יותר, בהם לא מתקיים שימוש בכ' הדמיון, ואלה הן המטפורות. מתייחסים לחלק ב' במזמור ככולל מטפורה מרכזית הבנויה משני חלקים מנוגדים: האיכר הדומע והנוגע הממשיך בעבודת הזריעה, האיכר מלא השמחה, הנושא את פירות שדהו.

מסבירים כי כל אחד מן האיכרים מייצג שלב אחר בדרך לגאולת עם ישראל השלימה: הגלות והגאולה. (לשם כך ניתן להיעזר בחלק הפתיח ליחידה: ביאור לתוכן המזמור).

מתייחסים להנגדה המתקיימת במזמור בין מצבים ותיאורים שונים:

שמחה - **עצב**

דמעה - **רינה**

תדגיש מדגישים כי יחס ההנגדה מדגיש את עוצמת הרגשות וההתרגשות המובעת במזמור.

ב. האימאז'-התמונה בשיר.

מבקשים מהתלמידים לצייר את התמונה העולה מתוך קריאת החלק השני במזמור. מסבירים כי עצם העובדה שניתן לצייר, בקלות יחסית את מילות השיר, מרמזת לנו על כך כי אצור בו אימאז'. **מבארים** את מושג האימאז' כתמונה חושית הנוצרת בשיר באמצעות שילוב תיאורים הכוללים צבע, צליל, צורה, תנועה ובעיקר הוויה הניתנת לתרגום קונקרטי/מוחשי בעיני הקורא. קיימים שירים בהם מצטרפים ציורי הלשון לתמונה שלימה המורכבת מפרטים רבים ומוחשת בעיני הקורא באופן חושי.

*****